

„URALKODJÉK KÖZTÜNK
ÉSZ, ÉRDEM, IGAZSÁG”

KÖSZÖNTŐ
TANULMÁNYKÖTET
KÖVÉR LAJOS 65. SZÜLETÉSNAPJÁRA

*„Uralkodjék köztünk
ész, érdem, igazság”*

**KÖSZÖNTŐ TANULMÁNYKÖTET
KÖVÉR LAJOS 65.
SZÜLETÉSNAPJÁRA**

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
ÚJKORI EGYETEMES TÖRTÉNETI ÉS MEDITERRÁN TANULMÁNYOK TANSZÉK

SZEGED
2019

Szerkesztette
Fernagner Péter Ákos

A szerkesztésben közreműködött

Varga Beáta és Csernus Sándor

A címbeli idézet Batsányi János *A látó* (1791) című verséből való.

A borítón szereplő kép forrása:

Jean du Tillet: *Recueil des Rois de France*. Paris, 1545–1547. BnF Fr2848

Szegedi Tudományegyetem
Újkori Egyetemes Történeti és Mediterrán Tanulmányok Tanszék
H-6722 Szeged, Egyetem u. 2.
Tel./Fax.: (36) (62) 544-805

ISBN: 978-963-315-409-0

TARTALOMJEGYZEK

Köszöntő	7
Csernus Sándor	
Fordulópont a Lajosok történetében: a lovagkirály születése	9
Almási Tibor	
Mátyás király Zentán kiadott 1458. évi okleveléről.....	29
Gausz Ildikó	
„Plutost mourir de mille morts!” A francia Katolikus Liga breton „ideológiagyárosai” a vallásháborúk utolsó éveiben (1588–1598).....	39
Túróczy Tamás	
A Spanyol Korona és Japán diplomáciai kapcsolatai (1609–1620).....	61
Tóth Ferenc	
Szeged Lotaringiai V. Károly herceg 1687-es hadinaplójában	73
Varga Beáta	
A Fekete-tenger északi medencéje mint „frontier”?	85
Penke Olga	
A levélíró Voltaire Magyarországon.....	95
Balázs Péter	
Jonathan Israel francia forradalma – a szekularizmus evangéliuma	105
Kökény Andrea	
Egy francia felfedező a vadnyugaton: Benjamin Bonneville.....	119
Szász Géza	
Országimázs vagy pihentető olvasmány? Adalékok a 18–19. századi útleírás történeti forrásként való értelmezéséhez	129
Ferwagner Péter Ákos	
Orbán Balázs útleírása Libanonról és Palesztináról.....	139

Pelyach István

Egy önmaga igazát kereső magányos párizsi emigráns. Szemere Bertalan pályafutásának nagy kihívásai159

A. Sajti Enikő

„...ezt a háborút elvesztettük.” Hatalomátvétel a Délvidéken 1918–1920175

Vukman Péter

Tijaricától Párizsig. Egy jugoszláv fiatalember „kalandjai” Európában183

J. Nagy László

A „szocializmus” kiigazítása Algériában (az 1965. június 19-i puccs).....195

Kövér Tamás

Történelmünk emlékeinek védelme egy jogász szemével.....201

Kövér Dániel

Euroszepticismus Közép-Európában219

Kökény Andrea

*Egy francia felfedező a vadnyugaton: Benjamin Bonneville**

Sokat gondolkodtam rajta, kiről és miről is kellene írni Kövér Lajos születésnapjára köszöntő kötetébe. Egyetemistaként minden francia történelemmel kapcsolatos órájára jártam, s azóta többször is hallhattam és olvashattam tőle a 18–19. századi francia utazók történeteit. Történelem–angol szakosként érdeklődésem az Egyesült Államok 19. századi átalakulása és a nyugati terjeszkedés története felé fordult. Így végül egy olyan francia származású amerikai életének a bemutatására esett a választásom, akinek családja szorosan kötődött a francia forradalomhoz, s aki az Újvilágban katonai pályára lépett és bejárta az észak-amerikai kontinens jelentős részét. Benjamin Bonneville karrierjének megítélése máig vitatott. Hogy felfedező, kalandor vagy kém volt-e – ennek eldöntését az ünnepeltre bízom.

Benjamin Louis Eulalie de Bonneville 1796. április 14-én született Párizsban, Margaret Brazier és Nicolas Bonneville első gyermekeként. Anyja jó néhány francia és holland kortársához hasonlóan kiállt a nők jogaiért, apja pedig liberális szellemű lapszerkesztő, újságíró, író volt, aki kiválóan tudott németül és angolul, s kiadói tevékenysége mellett műfordítással is foglalkozott. Nicolas Bonneville Lafayette oldalán harcolt az amerikai függetlenségi háborúban, s fontos szerepet játszott az 1781-es yorktowni ütközetben is, mely a brit fegyverletétel nyomán egyben a háború végét és az Egyesült Államok függetlenségének elismerését is jelentette. Az 1780-as évek közepén angliai tartózkodása során kapcsolatba került a szabadkőművesekkel, visszatérését és a rendi gyűlés összehívását követően pedig aktív szerepet vállalt a francia forradalomban. A girondisták programját támogatta, s lapjában szót emelt a jakobinusok radikalizmusa ellen. Emiatt letartóztatták, s csak Robespierre kivégzését követően engedték szabadon.¹

Ezután egy időre visszavonult vidéki birtokára, Normandiába. Feleségén és kisfián kívül 1797-től kezdve házukban lakott Thomas Paine, akivel 1792-es Franciaországba érkezése óta szoros barátságot ápoltak. Míg elsőszülött gyermeküket a Benjamin Franklin iránti barátság és tisztelet okán Benjamin Bonneville-nek keresztelték, a másodszülött fiút Thomas Paine Bonneville-nek, s így Paine vállalta a keresztapaságot is.²

* A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

¹ Helen Markley Miller: *Benjamin Bonneville, Soldier-Explorer, 1796-1878*. Julian Messner, Inc., New York, 1957. 10–11.

² Miller: *Benjamin Bonneville...* i. m. 12.; Edgeley W. Todd: Benjamin L. E. Bonneville. In: LeRoy Reuben Hafen (szerk.): *Mountain Men and Fur Traders of the Far West. Eighteen Biographical Sketches*.

Napóleon hatalomra jutása után azonban a Bonneville család megint nehéz helyzetbe került, főleg miután az apa a Brumaire 19-i államcsínyt követően egyik írásában Napóleont Oliver Cromwellhez hasonlította. Nicolas Bonneville ismét börtönbe került, s szabadulása után jobbnak látta, ha legalább családját biztonságba helyezi.³

Mivel Thomas Paine közben visszatért az Egyesült Államokba, felajánlotta segítségét a Bonneville családnak. Az anya és két fia közel két hónapig tartó hajóút után, 1803 júniusában érkezett meg a virginiai Norfolk kikötőjébe. Philadelphia érintésével New Jersey államba utaztak, s először Paine bordentowni birtokán laktak. Majd, mivel barátjuk ekkoriban New Yorkban tartózkodott, követték őt. Megélhetésük biztosítására Madame Bonneville francia nyelvtanókat adott, majd nevelőnői állást vállalt.⁴ 1804 tavaszán Thomas Paine-nel együtt elköltöztek vidéki birtokára, New Rochelle-be, ahol az anya vállalta a házvezetőnői feladatokat, Benjamint pedig beírták egy bentlakásos iskolába. A fiú a hétvégéket Tom Paine otthonában töltötte. Hosszú beszélgetéseik során öreg barátja egyre jobban megismertette őt a helyi szokásokkal és az amerikai kontinens történetével. Benjamin szorgalmasan tanult angolul, s sokszor olvasott fel Paine-nek a helyi újságokból.⁵

Az egyik legfrissebb hír a nyugati terjeszkedés első lépése, az 1803-as Louisiana-vásárlás volt. A napóleoni háborúk miatt pénzsűkében lévő Franciaország 15 millió dollárért lemondott a Mississippi nyugati vízgyűjtő medencéjéről, s így közel 2,1 millió négyzetkilométer került az Egyesült Államok birtokába. A lapok részletesen tudósítottak arról az expedícióról is, amelyet Thomas Jefferson elnök a terület feltérképezésére küldött Meriwether Lewis és William Clark vezetésével.⁶ Lewis és Clark 1804 májusában indultak útnak Missouri területéről, átkeltek a Nagy-síkságon és a Sziklás-hegységen, majd a Columbia folyón leereszkedve 1805 novemberében elérték a Csendes-óceánt. Útjuk során feljegyzéseket készítettek az egyes vidékek földrajzi adottságairól, természeti kincseiről, az őslakos indiánokról, az állat- és növényvilágról. Az expedíció jelentősége tudományos sikerén kívül abban rejlett, hogy jogalapot teremtett az Egyesült Államok számára az amerikai kontinens északnyugati részének, az ún. Oregon-vidéknek a megszerzésére.⁷

Benjamin Bonneville-t Amerikába érkezése óta foglalkoztatta a kontinens megismerése, a vadnyugat feltérképezése. Thomas Paine-nel sokat beszélt terveiről, aki arra biztatta, hogy olyan pályát válasszon, ahol lehetősége lesz felfedező utak szervezésére. 1813-ban, tizenhét évesen beiratkozott a West Point Katonai Akadémiára, ahol két évvel később kapta meg diplomáját, hadnagyi rangban. Közben, Napóleon 1814-es

University of Nebraska Press, Lincoln, 1982. 272.; Howard Fast: *Tom Paine*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. 365–366.

³ Miller: *Benjamin Bonneville*... i. m. 14.

⁴ Uo. 21., 24–25.; Fast: *Tom Paine*. i. m. 378–379., 388.

⁵ Miller: *Benjamin Bonneville*... i. m. 28–32.; Fast: *Tom Paine*. i. m. 389–390.

⁶ Miller: *Benjamin Bonneville*... i. m. 35–36.

⁷ Walter LaFeber: *The American Age. United States Foreign Policy at Home and Abroad since 1750*. W. Norton & Company, New York – London, 1989. 42.

bukását követően végre elhagyhatta Franciaországot édesapja, s csatlakozott New Yorkban élő családjához. Benjaminget először Új-Angliába vezényelték, ahol négy évet töltött. Egyik legfontosabb feladata az újoncok toborzása volt. 1821-től a Mississippi folyó vidékén és Arkansas területén teljesített szolgálatot. Ezalatt megismerte a nyugati határvidéket, s az ott élő indián törzseket.⁸

Az arkansasi Fort Gibsonban töltött időt egy különleges felkérés szakította meg. 1824 tavaszán magához hívatta parancsnoka, Mathew Arbuckle tábornok. Elmondta, hogy Monroe elnök meghívására hamarosan az Egyesült Államokba érkezik Lafayette márki, hogy a függetlenségi nyilatkozat elfogadásának 50. évfordulója közeledtével az új generációk számára is felidézze a patrióta küzdelem időszakát, s hogy az amerikaiak még egyszer tisztelgessenek a francia forradalmár előtt, aki maga is harcolt a gyarmatok szabadságáért. Mivel ismerték a Bonneville család francia kapcsolatait, a hadügyminisztérium felkérte Benjaminget, legyen a tagja annak a kíséretnek, amely amerikai körútján Lafayette mellett lesz. A fiatal katonatiszt örömmel vállalta a feladatot. 1824 augusztusában ő is ott volt a New York-i kikötőben, amikor a márki megérkezett.⁹

Az amerikai kormány vendégét mindenhol díszsortúzzal és zeneszóval fogadták. Először körbeutazta a keleti parti nagyvárosokat Massachusetts, Connecticut, New York, Delaware és Pennsylvania állam területén, októberben pedig Virginiába érkezett, ahol többek között ellátogatott Mount Vernonba, George Washington sírjához. Yorktownban részt vett az 1781-es ütközet 43. évfordulójára rendezett ünnepségen. Ezután Thomas Jefferson monticellói birtokát kereste fel. Benjamin szemtanúja volt, ahogy a két barát megöleli egymást, majd hosszan beszélgetnek.¹⁰

Lafayette és kísérete december elején érkezett meg az amerikai fővárosba. A Fehér Házban több alkalommal is találkozott Monroe elnökkel, hivatalos látogatást tett az amerikai szenátusba, majd felszólalt a képviselőház ünnepi ülése előtt. Az év végét és 1825 elejét Washington D.C.-ben töltötte, s február 23-án indult el körútjára a déli államokba. Észak-Karolinán, Dél-Karolinán, Georgián és Alabamán keresztül eljutott egészen Louisianáig. Ütköztben a függetlenségi háború számos csatahelyén tűzijátékkal egybekötött ünnepségeket tartottak, s találkozott régi harcostársaival is. Április közepén New Orleansból indult vissza észak felé a Mississippi folyón. Missouri, Tennessee, Indiana, Kentucky, Ohio útvonalon érkezett újra Pennsylvaniába, majd az Erie-csatorna még épülő részén New Yorkba.¹¹

1825. június 17-én, a Bunker Hillnél vívott ütközet 50. évfordulóján Daniel Webster társaságában elhelyezte a csata emlékművének alapkövét. Ezt követően ismét a keleti part városaiba és a függetlenségi háború emlékhelyeire látogatott el, majd visszatért az amerikai fővárosba. Szeptember 6-án az időközben elnökké választott John Quincy

⁸ Miller: *Benjamin Bonneville...* i. m. 39., 41–44.; Todd: Benjamin L. E. Bonneville. i. m. 273.; David Dary: *The Oregon Trail. An American Saga*. Oxford University Press, New York, 2005.

⁹ Miller: *Benjamin Bonneville...* i. m. 46–47.

¹⁰ Uo. 49–50.

¹¹ Lafayette amerikai körútjának részleteiről ld. William Jones: *Rekindling the Spark of History. Lafayette's Visit to the United States, 1824–1825*. *The American Patriot*, 2007. november 23. 54–63.

Adamsszel találkozott, majd beszédet mondott a Kongresszus két házának közös ülésén. Aznap este Adams elnök bankettet rendezett a 68. születésnapját ünneplő márki számára a Fehér Házban.

Az amerikai kormány egy új fregattot szerelt fel Lafayette számára, amelyet a britek ellen vívott 1777. szeptember 11-i ütközet emlékére *Brandywine*-nak neveztek el. Ez volt az első csata, ahol Lafayette kulcsszerepet vállalt George Washington seregében, s bár vissza kellett vonulniuk, sebesülten is bátorította katonatársait. Az amerikai flotta hajóin általában hét-nyolc tengerészcadét szolgált, de a francia vendég hazaszállítására kiállított *Brandywine*-ra annyi önkéntes jelentkezett, hogy végül, mivel az Unió ekkor huszonnégy államból állt, huszonnégy kadétot választottak ki közülük.¹²

Lafayette-tel utazott Benjamin Bonneville is. Megtiszteltetésnek vette, hogy a márkival tarthat, s örült, hogy újra láthatja szülőföldjét. Megérkezésük után segített neki elrendezni azt a sokféle ajándékot – indián íjakat, nyilakat, csatabárdokat, fejdíszeket, kitömött állatokat, s különböző emléktárgyakat –, amit amerikai útján kapott. Akkor is Lafayette mellett volt, amikor hírért vették, hogy 1826. július 4-én, a függetlenségi nyilatkozat kihirdetésének ötvenedik évfordulóján régi barátai, Thomas Jefferson és John Adams elhunytak.¹³

Bonneville 1826 augusztusában tért vissza az Egyesült Államokba. Ekkor tudta meg, hogy időközben előléptették kapitánnyá. Novemberben elfoglalta állomáshelyét Arkansasban, de az utazás izgalmait követően túlságosan egyhangúnak találta az életet Fort Gibsonban. Ismét foglalkoztatni kezdte a gondolat, hogy a vadnyugat felfedezésére induljon. Ezért felkeresett egy közelben élő prémvadászt, hogy tanácsot kérjen tőle. Auguste Choteau a hétéves háborút követően, 1764-ben alapította meg St. Louis városát, a függetlenségi háború után pedig vezető szerepre tett szert a Missouri folyó vidékén élő indián törzsekkel folytatott kereskedelemben.¹⁴ Vagyonat főként prémkereskedelemből szerezte, s tudta, hogy egy ilyen vállalkozás megszervezése, az expedíció tagjainak felszerelése és ellátása gondos előkészületeket kíván, amit részletesen elmagyarázott Benjaminnak.

Az elkövetkező éveket a felkészüléssel töltötte Bonneville. Társaival sokszor a szabadban táborozott, a kovácsoktól megtanulta a patkolást és a kerékjavítást, a prémvadásztól pedig a csapdaállítás módját és az indiánokkal folytatott cserekereskedelem mikéntjét. Jó néhány alkalommal vállalkozott arra is, hogy az őslakosok vitás ügyeit rendezni próbálja, s így ismerje meg a közelben élő törzsek szokásait, életmódját. 1827-ben tagja volt annak a csapatnak, amelyik az USA délkeleti területeiről áttelepített krik indiánok közel nyolcszáz fős csoportját fogadta.¹⁵ Segíteni próbált nekik a kor-

¹² Uo. 62.

¹³ Miller: *Benjamin Bonneville...* i. m. 51–52.

¹⁴ Donald William Meinig: *The Shaping of America. A Geographical Perspective on 500 Years of History. Vol. 2. Continental America, 1800-1867.* Yale University Press, New Haven – London, 1986. 70.

¹⁵ Az amerikai kormányzat a 19. század elejétől kezdte szorgalmazni az ország délkeleti részén élő indián törzsek nyugatra telepítését. Az ún. öt civilizált törzs közül először a cserokik és a csaktók, majd a csikaszkók, szemínolok és krikék átköltöztetése is egyre nagyobb lendületet vett.

mány által kijelölt földeken történő letelepedésben, együtt vadászott velük, s sok hasznos dolgot megtanult tőlük. Mikor már úgy érezte, elég tapasztalatot szerzett, eltávozást kért a hadseregtől, s New Yorkba utazott, hogy megkezdje az előkészületeket nyugati felfedezőútjához.¹⁶

Tervéhez meg kellett nyernie a hadügyminisztérium támogatását, ezért felkereste Alexander Macomb tábornokot, a hadsereg főparancsnokát.¹⁷ Ő először elutasította kérését: „Nem akarunk háborút Nagy-Britanniával Oregon-vidék miatt. Ha az angolok megtudják, hogy egy katonatisztet küldünk a nyugati területek felderítésére, az csak bajt okozhat” – mondta.¹⁸ Válaszában Bonneville azzal érvelt, hogy Oregon nem csupán prémekben gazdag vidék, hanem faállománya és termőföldje is bőséges. A két ország ugyan közösen birtokolja, de eljöhet az idő, amikor háború tör ki köztük a terület ellenőrzéséért.¹⁹ Ebben az esetben jó lenne, ha az amerikaiak már jobban ismernék az ott lévő viszonyokat, legyen szó az indián törzsekről, vagy épp az utánpótlás szállítását lehetővé tevő ösvényekről, utakról. Érvelését azzal is megpróbálta alátámasztani, hogy a brit Hudson-öböl Társaság befolyásának ellensúlyozására az Oregonban élő amerikai telepeseknek szüksége lenne kormányuk támogatására. Azt javasolta, hogy szervezzenek egy prémvadász expedíciót, amit a hadsereg arra is felhasználhat, hogy információt gyűjt a területről.

Macomb tábornoknak még mindig kétségei voltak, de néhány hónap gondolkodási idő és egyeztetés után végül magához hívatta Bonneville-t, s arról tájékoztatta, hogy a hadügyminisztérium engedélyezte tervét, s két évre eltávozást adott neki a hadseregből. Így már útra kelhetett a kontinens északnyugati részére, hogy információt gyűjtsön

A folyamatot megerősítette az Andrew Jackson elnöksége alatt 1830-ban elfogadott *Indián elköltöztetési törvény*, melynek nyomán az 1840-es évek elejére a törzsek tagjait – óriási veszteségek árán – áttelepítették a Mississippitől nyugatra kijelölt területekre.

¹⁶ Miller: *Benjamin Bonneville...* i. m. 55–56.

¹⁷ Alexander Macomb tábornok 1828 májusától 1841 júniusában bekövetkezett haláláig volt az amerikai hadsereg főparancsnoka.

¹⁸ Uo. 56.

¹⁹ A 19. század első felében az Oregon elnevezés jóval nagyobb területet jelölt, mint a mai Oregon állam. Határa északon az Oroszországhoz tartozó Alaszka, délen a spanyol–mexikói Kalifornia volt, keleten a Sziklás-hegység, nyugaton pedig a Csendes-óceán, vagyis a mai Oregon, Washington és Idaho államot, valamint Montana és Wyoming, illetve a kanadai British Columbia provincia egy részét foglalta magában. A területre eredetileg igényt formált Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország és Spanyolország is. A franciák 1763-ban, a hétéves háború végén elvesztették jogalapjukat, a spanyolok és az oroszok pedig különböző szerződésekben lemondtak róla. 1818-ban végül megállapodás született az USA és Nagy-Britannia között is. A 49. szélességi fok lett a határ a Nagy-tavaktól nyugatra egészen a Sziklás-hegységig, innen a Csendes-óceánig terjedő vidék pedig a két ország közös birtokába került. A szerződés mindkét fél állampolgárai számára engedélyezte a kereskedelmet és a letelepedést a közös igazgatás alatt lévő területen. A megállapodás tíz évre szólt, majd megújították, azzal a kikötéssel, hogy bármelyik fél felmondhatja, ha ezt a szándékát egy évvel korábban jelzi. LaFeber: *The American Age...* i. m. 75–78.; Meinig: *The Shaping of America...* i. m. 74–75.

a vidékről, tanulmányozza az ott lévő indián kultúrákat és a kereskedelmi lehetőségeket. Felmérést kellett készítenie a terület topográfiájáról, a művelhető területek mennyiségéről és minőségéről, a gazdálkodás formáiról, s a brit jelenlét kiterjedéséről is. Az út költségeinek fedezéséhez szükséges összeget azonban magának kellett előteremtenie, ezért New Yorkba utazott.²⁰

Az első amerikai kísérlet a Csendes-óceán partvidékén egy állandó telep létrehozására John Jacob Astor nevéhez volt köthető. Az eredetileg német származású New York-i kereskedő még az 1812–14-es brit–amerikai háború előtt hozott létre egy prémkereskedő társaságot (*Pacific Fur Company*), s egy kereskedő állomást a mai Oregon területén, Astoria néven. A háború alatt azonban vállalkozása csődbe ment és a britek vásárolták fel.²¹ Az amerikai próbálkozások ennek ellenére nem maradtak abba, így 1832-ben Alfred Seton személyében egy olyan üzletember sietett Benjamin Bonneville segítségére, aki annak idején maga is résztvevője volt Astor expedíciójának. Összesen százöt embert sikerült megnyerniük a vállalkozáshoz. Köztük volt Michel Silvestre Cerré és Joseph Reddeford Walker hadnagy, akik korábban már hosszabb időt töltöttek a nyugati határvidéken.²²

1832. május 1-jén indultak útnak Fort Osage-ból, Missouri államból. Bonneville egyik célja az volt, hogy szekérrel keljen át a Sziklás-hegységen, s ezzel megnyissa az utat az amerikai telepések előtt. A kb. húsz szekérből, lovakból, öszvérekből és ökrökből álló karavánnak, mely az ellátmányon kívül kereskedésre szánt árut is szállított, számtalan nehézséggel kellett megküzdenie, mire a Missouri folyó mentén haladva június közepén elérkeztek a Platte folyóig. Itt a tavaszi áradások miatt csak úgy tudtak átkelni az északi partra, hogy a szekerekről leszerelték a kerekeket, a deszkák közötti réseket gondosan betömtek, s tutajként úsztatták át őket a folyón.²³ Innen tovább folytatták útjukat nyugatra, s a mai Wyoming területén átkelve elérték a Sziklás-hegységet. Tudták, hogy az 1820-as évek közepén a prémvadászok találtak ott egy átjárót, amit South Passnak neveztek el. De azt is tudták, hogy eddig ezen a magasságon még sosem kelt át szekér. A magaslati levegőn megvolt a veszélye, hogy a szekerek darabokra hullanak. Bonneville ezért utasítást adott, hogy vegyék le az összehúzódnak a kerekeket, s fából szögezzenek egy pántot a kerékkoszorúra, majd hevítsék fel az abroncsokat, húzzák vissza a kerékre, s az egészet mártsák hideg vízbe. Így már folytathatták útjukat, s július 24-re átkeltek a Vízválasztón.²⁴ Hamarosan szemük elé tárult a Green River végtelen völgye. Miután leereszkedtek, egy prémkereskedő állomást építettek

²⁰ Miller: *Benjamin Bonneville...* i. m. 57.; Todd: Benjamin L. E. Bonneville. i. m. 274–275.

²¹ J. M. Bumsted: *The Peoples of Canada. A Pre-Confederation History*. Oxford University Press, Toronto – Oxford, 1992. 202–203.; Meinig: *The Shaping of America...* i. m. 66–68.

²² Michel Cerré arisztokrata származású családja St. Louisban élt. A fiú több alkalommal végighajózott a Missourin, s részt vett a Santa Fe ösvényen folyó kereskedelembe is. Joe Walker Tennessee állam határvidékén nőtt fel, majd Missouriba költözött. Bejárta a Santa Fe ösvényt egészen Felső-Kaliforniaig, s tapasztalt prémvadász lett. Miller: *Benjamin Bonneville...* i. m. 60–63.

²³ Uo. 67–69.

²⁴ Uo. 73–74.

Fort Bonneville néven.²⁵ Úgy tervezték, hogy ez szolgál majd téli szállásukként is, azonban a nagy havazások miatt végül el kellett hagyniuk.

1833 tavaszán a Snake folyó mentén tettek felfedező utakat a mai Idaho területén, s eljutottak a Salmon folyó vidékére, a népörszi indiánok földjére. Itt már felállították a hódcsapdákat is, hogy minél több prémet gyűjtsenek a július elején esedékes prémvadász találkozó előtt.²⁶ Egy kisebb város nőtt ki a földből, amikor több száz prémvadász gyűlt össze a prérin, hogy zsákmányukat különféle árukra cseréljék. Inget, takarót, puskát, lőszert, élelmet és dohányt vásároltak. A tábor közelében hamarosan megjelentek az indiánok sátrai is. Bonneville-ék is kipakolták a magukkal hozott árukat és a prémeket, s üzletkötés után bekapcsolódtak trapperekkel folytatott beszélgetésekbe és vidám viccelődésekbe.²⁷

Benjaminnek azonban fontos dolgot kellett még elvégeznie. 1833 júliusa volt, s októberben lejárt az eltávozásra engedélyezett ideje, így meg kellett írnia jelentését a hadügyminisztérium számára, s el kellett döntenie, hogyan tovább. Már feltérképezték a környéken lévő folyókat, tavakat, hegyeket és völgyeket. Feljegyezték az éghajlati jellemzőket, a mért hőmérsékleteket, a magaslatokat és egyéb geológiai formációkat, s azokat a helyeket, ahol édesvíz és fa volt található. Információkat gyűjtöttek azokról a törzsekről, amelyekkel útjuk során találkoztak: a kró, feketeláb, sosóni, banok, flethed, népörszi és pendorej indiánokról és szokásaikról.

Az expedíció egyik legfontosabb célja a prémvadászat és prémkereskedelem kiterjedésének és a különböző kereskedő társaságok tevékenységének vizsgálata volt. Mennyiért keltek el a prémek, milyen árukra volt igény cserébe, azok mennyibe kerültek? Ahogy már fentebb említettem, a Sziklás-hegységtől a Csendes-óceánig terjedő Oregon-vidék 1818-tól Nagy-Britannia és az Egyesült Államok közös igazgatása alatt állt. A területen mindkét ország állampolgárai letelepedhettek, gazdálkodásba foghattak vagy kereskedhettek. A prémvadászat felett a brit kézben lévő Hudson-öböl Társaság mellett az Amerikai Prémkereskedő Társaság szerzett monopóliumot. Ez azonban azt is jelentette, hogy Benjamin Bonneville és társai arra irányuló kísérlete, hogy maguk is prémvadász és prémkereskedő vállalkozásba fogjanak, nem sok sikerrel kecsegtetett. Sőt, a már korábban ott lévő vadászok és kereskedők minden erejükkel megpróbálták megakadályozni, hogy felfedező útjuk során nagyobb mennyiségű hódrémhez jussanak. Nem egyszer előfordult, hogy indián cserkészeket magasabb fizetséget ígérve elcsábították tőlük, vagy szándékosan félrevezették az expedíció tagjait.²⁸

A beszámoló ezzel együtt számos pozitívumot tartalmazott. A küldetést azonban nem teljesítette egészen Bonneville, hisz nem jutott el a Csendes-óceánig. Döntenie kellett, hogy visszafordul, vagy az eltávozás meghosszabbítását kéri felettesétől. Több okból is az utóbbit választotta. Tollat ragadott, hogy levelet írjon felettesének.

²⁵ Uo. 80–81.

²⁶ Uo. 84–88., 96–100.

²⁷ Uo. 103–105.

²⁸ Uo. 105–106.

„Tábornok!

Ez a vidék sokkal kiterjedtebb, mint gondoltam.

Hogyan is lehetne szavakkal leírni a Platte, a Green, a Salmon és a Snake folyót? Hogyan is lehetne szavakat találni az eddig még el nem nevezett patakokra, völgyekre, mezőkre és hegynyulatokra? Hogyan lehetne leírni az elhagyatottságot, a méreteket, a csodát?

Es eddig még csak a Sziklás-hegység szívét értem el. Remélem, nem élek vissza a bizalmával, de úgy döntöttem, hogy maradok még a Columbia folyótól északra lévő területek feltérképezésére. Nem merészeltem volna ezt megtenni, ha nem tudnám, hogy ön mennyire szeretné, ha információkat gyűjtenék a vidékről. Ha most rögtön visszatérnék, az csak fél siker lenne.”

Bonneville ezt követően a katona szemszögéből is megfogalmazta véleményét. „Ha kormányunk valaha is azt tervezi, hogy birtokba veszi Oregont, minél hamarabb teszi, annál jobb.” Azzal érvelt, hogy ehhez nem lenne szükség jelentős katonai erőre, hisz az indiánok „békések és őszinték”, a Hudson-öböl Társaság kereskedőállomásai pedig kicsik és szétszórta helyezkednek el, így nem tanúsítanak ellenállást.

Ezen a ponton részletesen kitért a Hudson-öböl Társaság erődjének leírására, majd a következő sorokkal zárta levelét. „[1834.] június végén találkozom M. S. Cerrével, s ha parancsot hoz arra vonatkozóan, hogy csatlakozzam az esetlegesen kiküldendő osztaghoz, vagy más parancsot teljesítsek a vidéken, vagy térjek vissza az Egyesült Államokba, megteszem.”²⁹

Bonneville a levél és a jelentés kézbesítését Michel Cerrére bízta, akit egy kisebb csapattal indított útnak, hogy elvigyék a szerzett prémeket St. Louisba. Ezután Cerrének el kellett juttatnia Bonneville üzenetét a hadügyminisztériumba, s visszatérnie a válaszzal.³⁰

Miután hivatalos dolgait elrendezte, terveket készített további felfedező útjaihoz. Úgy döntött, nem csupán az északnyugati vidéket derítik fel, hanem Joe Walker vezetésével elküld egy csapatot a Nagy-sóstó felé is, hogy szárazföldi utat találjanak Kalifornia felé. Walker sikeresen teljesítette feladatát, átkelt a Sierra Nevadán és megtalálta az utat a Csendes-óceánhoz.³¹ Az általa felfedezett Kalifornia ösvényen később telepek és szerencsevadászok százai keltek útra, főként az 1848-ban kitört aranyláz idején.

Bonneville 1833–34 telét az általuk épített erődben töltötte. Először az újév januárjában, majd július elején indult útnak a Willamette folyó völgye felé. Mindkét alkalommal eljutottak addig a pontig, ahol a Walla Walla folyó a Columbiába torkollott. A területen lévő, Hudson-öböl Társaság által fenntartott erőd parancsnoka, Pierre Pambrun azonban egyik alkalommal sem volt hajlandó kereskedni velük. A környéken élő indiánok hasonlóképpen elzárkóztak az üzlettől, feltehetően azért, hogy ne veszítsék el a britek támogatását. 1834–35 telét a Nagy-sóstó vidékén, a sosóni indiánok között

²⁹ Uo. 107–108.; Dale L. Walker: *Pacific Destiny. The Three-Century Journey to the Oregon Country*. A Tom Doherty Associates Book, New York, 2000. 231.

³⁰ Uo. 108., 112.

³¹ Uo. 109–110., 126–128.; Dary: *The Oregon Trail...* i. m. 106–107.

töltötték, majd 1835 áprilisában elindultak haza, Missouri felé.³² Augusztusban érkeztek Independence városába, ahol kiderült, hogy Bonneville kérelme sosem jutott el parancsnokához, így mivel nem tért vissza időben a sereghez, elbocsátották a szolgálatból.³³

Hogy tisztázza magát, s visszakapja rangját, Washington D.C.-be utazott. Végül csak 1836 elején, Andrew Jackson elnök közbenjárására vették vissza az amerikai hadsereg állományába.³⁴ Amikor a főváros felé tartott, megállt New Yorkban, hogy találkozzon expedíciója támogatóival, köztük John Jacob Astorral. Míg nála tartózkodott, megismerkedett Washington Irvinggel, aki ekkorra már híres író volt, s éppen egy vadnyugati történeten dolgozott. Amikor Bonneville mesélni kezdett kalandjairól, Irving felajánlotta, hogy azokat is megírja. Benjamin ezer dollárért a rendelkezésére bocsátotta jegyzeteit és térképeit, s 1837-re el is készült a *Bonneville kapitány kalandjai* című romantikus életrajzi regény.³⁵

A vadnyugati történet hamar népszerű lett az olvasók körében, így sokakhoz eljutott Bonneville expedíciójának híre. Habár prémkereskedő vállalkozása nem járt sikerrel, beható ismereteket szerzett az amerikai kontinens északnyugati részéről és Oregon-vidékről. Ezek az információk fontosak voltak az amerikai kormány szempontjából, és hasznosnak bizonyultak a kereskedők, illetve a területre átköltözni szándékozó amerikai telepesek számára is.

Benjamin Bonneville 1836 szeptemberében visszatérhetett Fort Gibsonba, a következő évben pedig Fort Smith megerősítésére vezényelték.³⁶ Ezután Floridában és Pennsylvániában teljesített szolgálatot, ahol megismerkedett Ann Lewisszal, akit 1842-ben feleségül vett.³⁷ A határvidéki feladatok mellett részt vett az 1846–48-as amerikai–mexikói háborúban, majd az amerikai polgárháborúban is.³⁸ Évtizedeken át teljesített kimagasló szolgálataért dandártábornokká léptették elő. Ekkor már közel hetven éves volt, így nyugdíjazását kérte, s Arkansas területén Fort Smith-ben telepedett le. 1878-ban, 82 éves korában hunyt el.

Benjamin Bonneville katonatiszt és felfedező kalandos életútja talán az ünnepeltet is arra indítja, hogy a vadnyugat megismerésére induljon. Lafayette márki hajóján, a *Brandywine*-on sajnos már nem utazhat, de indulás előtt akár brandyt, akár bort választ a koccintáshoz, vendégem lesz. Kedves Lajos! Boldog születésnapot kívánok!

³² Uo. 117–124., 133–134.

³³ Uo. 137.

³⁴ Uo. 138., 140–144.

³⁵ Uo. 139–140., 143.

³⁶ Uo. 144.

³⁷ Uo. 145–146.

³⁸ Uo. 149–166., 181.